

JAMIYATDA HUQUQIY ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH

Muqimov Hasan O'ktamovich

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi

Jizzax akademik litseyi huquqshunoslik fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar yoritilgan. Ta'lim tizimi, oila va mahalla muhitining huquqiy tarbiyadagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, OAV va raqamli axborot maydoni fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirishdagi ahamiyati bilan izohlangan. Maqola huquqiy madaniyatni rivojlantirish jamiyat barqarorligining muhim omili ekanligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: Huquqiy ong, huquqiy madaniyat, ta'lim tizimi, oila va mahalla, ommaviy axborot vositalari.

Bugungi globallashuv sharoitida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish har bir jamiyatning barqaror taraqqiyoti, ijtimoiy barqarorlik va fuqarolik faolligini ta'minlashning muhim omillaridan biridir. Huquqiy ongning yetarli darajada shakllanmaganligi ijtimoiy nizolar, qonunbuzarliklar, fuqarolarning davlat va jamiyat hayotida ishtirok etish darajasining pasayishiga olib keladi. Shu bois huquqiy madaniyatni yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Huquqiy ong va huquqiy madaniyatning nazariy asoslari jamiyat hayotida muhim o'rin tutadi. Huquqiy ong — bu shaxsning qonunlar, huquqiy qadriyatlar va jamiyatda amal qiladigan huquqiy normalar to'g'risidagi bilim, tushuncha, munosabat hamda e'tiqodlar majmuasidir. U ikki ko'rinishda namoyon bo'ladi: oddiy, ya'ni kundalik huquqiy ong fuqarolarning qonun-qoidalarga nisbatan amaliy tasavvurlari va kundalik hayotdagi munosabatlarda namoyon bo'lsa, nazariy huquqiy ong huquqning mohiyati va uning rivojlanish qonuniyatlarini chuqur anglashni ifodalaydi. Huquqiy madaniyat esa huquqiy ong, huquqiy bilim, xulq-atvor, qonunga hurmat va huquqiy amaliyotning uyg'un tizimi bo'lib, jamiyatning umumiy madaniy taraqqiyotidan ajralmasdir. Huquqiy madaniyatning rivojlanganligi fuqarolarning o'z huquq va majburiyatlarini bilishi, qonunlarga ongli ravishda itoat qilishi, huquqiy institutlarning samarali faoliyati va adolatning amalda ustuvor bo'lishi bilan belgilanadi.

Jamiyatda huquqiy ongning shakllanishiga bir qator ijtimoiy, ma'naviy va institutsional omillar ta'sir ko'rsatadi. Ulardan eng birinchisi ta'lim tizimidir. Huquqiy tarbiya maktabgacha bosqichdan boshlanib, umumiy o'rta ta'lim, o'rta maxsus va oliy ta'lim jarayonlarida izchil davom etishi lozim. Ta'lim muassasalarida

“Huquqiy ta’lim”, “Konstitutsiyaviy huquq”, “Huquq asoslari” kabi fanlarning mazmunan boy va chuqur o’qitilishi yoshlarning huquqiy dunyoqarashini kengaytirib, ularda qonun ustuvorligiga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantiradi.

Ikkinchi muhim omil — oila va mahalladir. Oila har bir shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv maskani bo’lgani uchun huquqiy tarbiyaning birlamchi manbai sifatida alohida ahamiyatga ega. Oiladagi intizom, tartib, o’zaro hurmat va mas’uliyat bolalarning qonunlarga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantiradi. Mahalla esa jamiyatning eng yaqin ijtimoiy bo’g’ini sifatida fuqarolarning faolligini oshiradi, ular o’rtasida qonunlarga hurmat tuyg’usini kuchaytiradi va huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim ijtimoiy institut vazifasini bajaradi.

Uchinchi omil sifatida ommaviy axborot vositalari va raqamli makonning ta’siri alohida ta’kidlanadi. Televideniye, radio, internet portallari hamda ijtimoiy tarmoqlar aholining huquqiy axborotga bo’lgan talabini tezkor va keng miqyosda qondirish imkonini beradi. Raqamli maydonda huquqiy savodxonlik, fuqarolik faolligi, qonunlar sharhi va tushuntirishlariga oid sifatli kontentning ko’payishi jamiyatda huquqiy ongning yuksalishiga bevosita xizmat qiladi. Shuningdek, onlayn huquqiy xizmatlar, elektron adliya tizimlari va raqamli maslahat platformalari fuqarolarning huquqiy jarayonlarda faol va ongli ishtirokini ta’minlab, huquqiy ongni mustahkamlaydi.

Jamiyatda huquqiy ongning shakllanishiga ham ta’sir etuvchi omillar ko’p qirrali bo’lib, ular o’zaro uzviy bog’liq holda amal qiladi. Eng avvalo, ta’lim tizimi bu borada asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo’ladi. Huquqiy tarbiya jarayoni maktabgacha ta’limdan boshlab, maktab, kollej, litsey va oliy ta’limgacha izchil davom etishi, ayniqsa huquqiy madaniyat negizlarining erta yoshdan boshlab singdirilishi muhimdir. Ta’lim muassasalarida huquqiy bilimlarni o’qitish faqat nazariy ma’lumotlar bilan cheklanmasdan, interaktiv metodlar, amaliy mashg’ulotlar, sud jarayonlarining modellashtirilgan shakllari orqali olib borilganda, yoshlar qonunlarning hayotdagi real mazmunini chuqurroq anglaydi. Shuningdek, zamonaviy o’quv adabiyotlari, elektron darsliklar va onlayn platformalar huquqiy savodxonlikni oshirishga sezilarli hissa qo’shadi.

Huquqiy ong shakllanishining yana bir muhim bo’g’ini — oila va mahalla institutlaridir. Oila shaxsning birlamchi ijtimoiy tarbiya makoni bo’lib, farzandda tartib-intizomga rioya qilish, boshqalarning huquqlarini hurmatlash, mas’uliyatni his etish kabi huquqiy xulq-atvor unsurlarini shakllantiradi. Oilada o’rnatilgan sog’lom muhit, ota-onalarning namunaviy xulqi bolalarda qonunbuzarlikdan yiroq bo’lish, odob-axloq me’yorlariga amal qilish kabi fazilatlarni mustahkamlaydi. Mahalla esa fuqarolarning ijtimoiy faolligini oshiradigan, kollektiv nazorat va qo’llab-quvvatlash tamoyillariga asoslangan ijtimoiy institut sifatida katta rol o’ynaydi. Profilaktika inspektorlari, oqsoqollar, jamoatchilik vakillari tomonidan olib boriladigan huquqiy

tushuntirish ishlari, tadbirlar, yoshi ulg‘ayganlar tajribasi ham jamiyatda huquqiy madaniyatni shakllantirishda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Uchinchi omil sifatida ommaviy axborot vositalari va raqamli makonning ta’siri tobora ortib bormoqda. Televideniye, radio, gazeta-jurnallar, internet nashrlari hamda ijtimoiy tarmoqlar aholiga huquqiy axborotni tezkor, yorqin va tushunarli shaklda yetkazish imkonini beradi. Ayniqsa, raqamli makonda huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan videodarslar, infografikalar, onlayn konsultatsiyalar, qonunlarning oson tilda sharhlanishi keng auditoriyani qamrab oladi. Elektron hukumat tizimining rivojlanishi, onlayn huquqiy xizmatlar, masalan, “E-huquqiy yordam”, “my.gov”, sud hujjatlarini masofadan turib olish tizimi kabi platformalar fuqarolarga huquqlarini yanada oson himoya qilish imkonini yaratadi. Bu esa odamlarning huquqiy jarayonlarga bo‘lgan ishonchini mustahkamlab, huquqiy ongning sifat jihatdan yuksalishiga olib keladi.

Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish — davlatning demokratik taraqqiyoti, fuqarolarning huquq va erkinliklarini real himoya qilish hamda ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashning asosiy shartidir. Huquqiy ong yuksak bo‘lgan jamiyatda qonun ustuvorligi mustahkamlanadi, huquqiy nizolar qisqaradi, fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtiroki kengayadi. Shuning uchun huquqiy ta’limni kuchaytirish, adolatli sud tizimini rivojlantirish va huquqiy axborot makonini kengaytirish — bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. “2021-2025-yillarda Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6181-son Farmoni 04.03.21
2. “Huquqiy yetuklik –barkamolikka eltadi”. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. –T.:Adolat 2011.
3. Abukarimova G.N. Huquqiy ta’lim huquqiy madaniyatni shakllantirish vositasi sifatida // NamDU ilmiy axborotnomasi, 2020. №2
4. Naimov Dostonbek Rustamovich “Yangi O‘zbekiston jamiyatida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirish” EURASIAN JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 2022
5. Kuchkarov, B. (2020). O‘zbekistonda huquqiy madaniyatni rivojlantirishda media vositalarining roli. Jurnal of Uzbek Law and Media, 12(2)